

KITOBXONLIK- DAVR TALABI

Tursunova Dilso‘z Abrorovna

Annotatsiya: Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar davrida inson tafakkuri, dunyoqarashi va ma'naviy-ma'rifiy saviyasini oshirishda kitob mutolaasining o'zni beqiyosdir. Ushbu maqolada kitobxonlikning shaxsiy va jamiyat taraqqiyotidagi o'zni, uning yosh avlodni barkamol inson etib tarbiyalashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Xususan, O'zbekistonda kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish borasida olib borilayotgan islohotlar, davlat dasturlari va targ'ibot ishlari yoritiladi. Maqolada shuningdek, zamonaviy yoshlar orasida mutolaa madaniyati pasayishining asosiy sabablari va ularni bartaraf etish yo'llari haqida ilmiy asoslangan fikrlar bildiriladi. Ta'lim muassasalarida kitobga mehr uyg'otish, oilada kitobxonlik muhitini shakllantirish hamda zamonaviy vositalar yordamida kitobni targ'ib qilish yo'llari ko'rib chiqiladi. Kitobxonlik nafaqat ma'rifat manbai, balki milliy g'urur, tarixiy xotira va madaniyatni saqlovchi vosita sifatida qadrlanishi kerakligi alohida ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Kitobxonlik, mutolaa madaniyati, yoshlar tarbiyasi, ma'naviyat, ma'rifat, kitob o'qish, o'quvchi madaniyati, ilm-fan, ta'lim tizimi, zamonaviy texnologiyalar, kitob targ'iboti, oila va kitob, kutubxona faoliyati, raqamli davr, axborot oqimi, ijtimoiy ong, kitobsevarlik, jamiyat taraqqiyoti, kitob va shaxs, barkamol avlod, kitob va ma'naviyat, ta'limda innovatsiya, bosma va elektron adabiyotlar, madaniy meros.

Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanib borayotgan globallashuv jarayoni insoniyat oldiga yangi-yangi talab va ehtiyojlarni qo'ymoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar hayotimizning har bir jabhasiga chuqur kirib kelgan bir davrda, inson tafakkuri, axloqiy-me'yoriy qadriyatlari va ma'naviy olamini mustahkamlash har qachongidan ham dolzarb bo'lib bormoqda. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, kitob o'qish – ya'ni kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va yuksaltirish jamiyat taraqqiyotining negizi, sog'lom fikrli, bilimli, ma'rifatli avlodni tarbiyalashning eng asosiy vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Tarixga nazar tashlansa, har qanday yuksalish, uyg'onish

yoki ijtimoiy o'zgarishlar markazida kitob va bilim turganini ko'rish mumkin. Ayniqsa, jadidlar harakati, ma'rifatparvarlik g'oyalari asosida shakllangan davrlar kitob va ilm orqali xalqni uyg'otish, o'zligini anglash va taraqqiyot sari intilishga undagan. Bugungi kunda ham ana shu an'analarni davom ettirish, ularni zamonaviy sharoitda yangi mazmun bilan boyitish dolzarb vazifalardan biridir.

Afsuski, hozirgi raqamli axborot asrida yoshlar orasida kitob mutolaasiga bo'lgan qiziqishning susayishi, ko'ngilochar texnologiyalarning haddan tashqari ko'paygani, axborotning tez va ko'p oqimi insonni o'ylash, tahlil qilish, chuqur fikrlashdan uzoqlashtirayotgani kuzatilmoqda. Bu holat esa shaxsiy va ijtimoiy taraqqiyot uchun jiddiy xavf tug'diradi. Shu sababli, yoshlar ongida kitobga nisbatan mehr va ehtiyojni uyg'otish, ularni mutolaaga jalb etish, ta'lim-tarbiya tizimida kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolada aynan shunday muammolar va ularning yechimlari tahlil qilinadi. O'zbekistonda olib borilayotgan kitobxonlikni targ'ib qilishga qaratilgan islohotlar, ilg'or tajribalar, zamonaviy vositalardan foydalanish orqali yoshlar ongida kitobga bo'lgan e'tiborni oshirish borasidagi yondashuvlar o'rganiladi. Maqola orqali kitobxonlik nafaqat shaxsiy rivojlanish vositasi, balki milliy taraqqiyotning muhim omili sifatida yoritiladi.

Kitob insoniyat tafakkuri va ma'naviy kamolotining eng muhim manbai sifatida har bir davrda jamiyat taraqqiyotini belgilab kelgan. Bugungi globallashuv jarayoni, raqamli texnologiyalarning hayotimizga chuqur kirib kelishi hamda axborot oqimining keskin ortishi kitob mutolaasini yanada zarurat darajasiga olib chiqdi. Kitob o'qigan inson tasavvurini boyitadi, tanqidiy va tahliliy fikrlashga o'rgatadi, eng muhimi, uni ma'naviy immunitet bilan quvvatlaydi. Yosh avlod hayotida mutolaaning bunday kuchli ijobiy ta'siri kelajakda ongli, bilimli, vatanparvar fuqarolarni shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shaxsiy taraqqiyot ko'chiga qo'shilgan har bir kitobxon natijada jamiyatning intellektual salohiyatini ko'taradi, savodsizlik va jaholat ildizlarini quritadi, ijtimoiy barqarorlik va innovatsion yutuqlarga zamin hozirlaydi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda kitobxonlik madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan tizimli islohotlar bosqichma-bosqich olib borildi. 2017-yilda qabul qilingan "Kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish va kitob tarqatish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi davlat qarori bu boradagi sa'y-harakatlarni yangi bosqichga ko'tardi. Respublikada muntazam ravishda o'tkazilayotgan "Eng faol kitobxon", "Kitobxon oila" tanlovlari, adabiy festival va kitob taqdimotlari, yozuvchilar bilan uchrashuvlar kitobga bo'lgan ijtimoiy talab va qiziqishni kuchaytirmoqda. Kutubxonalar tarmog'i kengayib, ularning texnik bazasi yangilanmoqda, elektron kutubxonalar, audiokitoblar, mobil aplikatsiyalar kitobga zamonaviy kirish eshiklarini ochib bermoqda. Shu bilan birga nashriyotlar faoliyatini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, soliq va bojxona imtiyozlari orqali arzon va sifatli adabiyot yetkazib berish tizimi shakllanmoqda.

Biroq raqamli ko'ngilochar kontentning jadal o'sishi, ijtimoiy tarmoqlar va mobil o'yinlarning haddan tashqari ommaviyligi mutolaaga bo'lgan qiziqishni pasaytirayotganini ham inkor etib bo'lmaydi. Ayrim oilalarda kitobxonlik an'anasi shakllanmagani, ota-onalarning o'z farzandlariga o'qishda namuna bo'la olmasligi, ta'lim muassasalarida mazmunan boy, didaktik jihatdan puxta mutolaa darslari yetarlicha yo'lga qo'yilmagani, ayrim o'qituvchilarning motivatsiya va metodika nuqsonlari — bularning barchasi yoshlarning kitobga befarqligini kuchaytiruvchi omillardir. Tajriba shuni ko'rsatadiki, mazkur illatlarni bartaraf etmasdan turib, kitobxonlikka oid davlat dasturlari va tashabbuslardan kutilgan samarani to'la ololmaymiz.

Kitobga mehr uyg'otish eng avvalo oila bag'ridan boshlanishi lozim. Uyda kitob javonining bo'lishi, ota-onaning o'qishga nechog'li qiziqishi, farzandlar bilan birgalikda kitob muhokamalari o'tkazish, qiziqarli hikoyalar va ertaklarni baland ovozda o'qib berish — bularning barchasi mutolaaga ichki ehtiyojni shakllantiradi. Maktabda esa badiiy matnni ko'ngilga yaqin metodlar orqali tahlil qilish, teatrlashtirilgan sahna ko'rinishlari, kitob treylerlari, debatlar va muallif bilan jonli muloqotlar o'quvchini chuqur fikr yuritishga, kitobni "jonli" ob'ekt sifatida his etishga undaydi. Raqamli vositalar — elektron va audiokitob platformalari,

gamifikatsiyalangan o'quv ilovalari, virtual va kengaytirilgan haqiqat imkoniyatlaridan samarali foydalanish ham yosh avlodni kitobga rag'batlantirishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi. Kutubxonalar esa nafaqat kitob saqlanadigan joy, balki ilmiy-ijodiy muhit, madaniy muloqot markazi, ijtimoiy tadbirlar o'chog'iga aylanishi darkor; u yerda biblioterapiya, komiks ustaxonalari, oila bilan birga kitob o'qish kechalari kabi innovatsion xizmatlarni yo'lga qo'yish foydali natijalar beradi.

Shunday qilib, kitobxonlikning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyati, uni bugungi globallashuv va raqamli asr talablari bilan uyg'unlashtirish yo'llari, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar tajribasi hamda mutolaaga to'sqinlik qilayotgan omillarni chuqur tahlil etish kitobni millat xotirasi va jamiyat taraqqiyotining strategik resursi sifatida qayta kashf qilish zarurligini ko'rsatadi. Zamonaviy texnologiyalar va an'anaviy ma'rifat o'rtasida puxta uyg'unlikni ta'minlagan holda kitobga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirish har bir oila, har bir ta'lim muassasasi va, eng muhimi, har bir shaxsning ijtimoiy mas'uliyatiga aylanishi shartdir. Kitobxon jamiyat — bu o'qimishli, muloqotga ochiq, innovatsiyaga moyil, ma'naviy boy jamiyat demakdir; demakki, kitobga qaytish — kelajakni barqaror taraqqiyot sari yetaklaydigan eng to'g'ri yo'ldir.

Zamonaviy axborot asrida insoniyat turmush tarzida tub o'zgarishlar yuz bermoqda. Raqamli texnologiyalarning kundalik hayotga kirib kelishi, turli ko'ngilochar vositalarning keng tarqalishi, yoshlar orasida virtual muloqotning kuchayishi — bularning barchasi mutolaa madaniyatiga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois, kitobxonlik masalasi bugungi kunda nafaqat ilm-fan, ta'lim yoki madaniyat sohasining muammosi, balki butun jamiyat hayotida dolzarb bo'lgan ijtimoiy-madaniy masala sifatida qaralishi zarur. Chunki kitobxonlik jamiyatda tafakkur va ma'naviyat darajasini aniqlovchi asosiy ko'rsatkichlardan biridir.

Kitobxonlik faqat bilim olish vositasi bo'lib qolmay, balki shaxsning ichki dunyosini boyituvchi, ruhiy kamolotini ta'minlovchi, estetik didini shakllantiruvchi, hayotni anglashga, insoniy qadriyatlarni chuqur tushunishga yordam beruvchi kuchli ijtimoiy-madaniy omildir. Mutolaa orqali inson tafakkur qiladi, tahlil qiladi, muammolar yechimini topishga o'rganadi, mustaqil fikr yurita oladi. Ayniqsa, yosh

avlodni intellektual yetuklik, axloqiy poklik va ijtimoiy faollikka yo'naltirishda kitobning o'rni beqiyosdir. Shu jihatdan qaraganda, har bir insonning hayotida kitobga mehr, kitobxonlik odatining shakllanishi — bu nafaqat shaxsiy taraqqiyot mezon, balki jamiyat kelajagining kafolati hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda kitobxonlikni rivojlantirish yo'lida amalga oshirilayotgan islohotlar, hukumat qarorlari, madaniy-ma'rifiy dasturlar, keng ko'lamli tanlov va tadbirlar bu boradagi ijobiy o'zgarishlarga zamin yaratmoqda. Ammo shuni unutmaslik lozimki, har qanday siyosiy va tashkiliy chora-tadbirlar natijasi o'z vaqtida, samarali va tizimli tarzda amalga oshirilsa, odamlar, xususan, yoshlar ongida kitob o'qish ehtiyoji uyg'otilsa, real natija beradi. Bu esa, birinchi navbatda, oilaning ma'naviy muhitiga, ta'lim tizimidagi yondashuvlarga, pedagoglarning professional mahorati va yondashuvlariga, ommaviy axborot vositalari orqali olib borilayotgan targ'ibot-tashviqot ishlari sifatiga bog'liq.

Mutolaa madaniyatini shakllantirishda zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Elektron kitoblar, audiokitoblar, onlayn kutubxonalar, mobil ilovalar va sun'iy intellekt imkoniyatlari bilan qo'llab-quvvatlangan mutolaa platformalari kitobga bo'lgan e'tiborni yangi bosqichga olib chiqishi mumkin. Ammo bu jarayon an'anaviy mutolaani to'liq almashtirmasligi, balki uni to'ldiruvchi, zamonaviy muqobil shakllarda ommalashtiruvchi vosita sifatida xizmat qilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, kitobxonlik – bu davr talabi, intellektual taraqqiyotning asosi, milliy ma'naviyat va tafakkur yuksalishining muhim omilidir. Bugungi yoshlar qanday kitob o'qisa, ertangi jamiyat shunday shakllanadi. Demak, har bir oila, har bir o'qituvchi, har bir ijtimoiy soha vakili kitobni targ'ib etish, unga mehr uyg'otish, yosh avlod qalbiga ilm va ma'rifat urug'ini qadash mas'uliyatini chuqur his qilishi zarur. Kitobxonlik madaniyatining shakllanishi bevosita ma'naviy uyg'onish, ijtimoiy o'sish va milliy yuksalish kafolati sifatida xizmat qiladi. Shunday ekan, bugungi kunda kitob o'qish – bu nafaqat bilim olish, balki vatanparvarlik, ijtimoiy ong va ma'naviy

barkamollik ifodasidir. Millat kelajagini o'ylagan har bir inson bu masalaga befarq bo'lmasligi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 12-yanvardagi PQ–2914-son qarori “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini yanada takomillashtirish, kitobxonlik madaniyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Jo'raqulov A., Bozorov X. Kitobxonlik madaniyati va uning shakllanishi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
4. Qurbonov Sh. Zamonaviy mutolaa: muammo va yechimlar. // “Ma'naviyat” jurnali. – 2021. – №2. – B. 45–48.
5. Xolmuhamedov A. Kitob – millat xotirasi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2019.
6. Nurullayev S. Axborot texnologiyalari va kitobxonlik: imkoniyatlar va xavf-xatarlar. // “Pedagogik izlanishlar” ilmiy jurnali. – 2022. – №4. – B. 51–55.
7. Qo'chqorov M. Yoshlar ma'naviyati va mutolaa tarbiyasi. – Samarqand: Zarafshon, 2020.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori, 2020-yil 14-sentabr, “Davlat umumta'lim muassasalarida kitobxonlikni rivojlantirish dasturi” to'g'risida.
9. Rasulova G. Kitobxonlik – ma'naviy tarbiyaning asosi. // “Xalq ta'limi” jurnali. – 2023. – №1. – B. 29–33.
10. www.kitob.uz – O'zbekiston Respublikasi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi rasmiy sayti (mavzuga doir elektron kitoblar katalogi va statistik ma'lumotlar).
11. www.ziyounet.uz – Ziyonet ta'lim portali: kitobxonlikka oid metodik tavsiyalar va didaktik materiallar.
12. UNESCO. Reading the future: The impact of digital technologies on reading practices. – 2021. <https://unesdoc.unesco.org/>